

Dr. František Hanzlík, CSc.

Mýty a skutečnosti o perzekuci generálů a důstojníků za okupace a jejich účast v odboji ve 2. světové válce

Po roce 1989 došlo postupně k rehabilitování účastníků odboje proti fašismu bez rozdílu místa působení za války, kteří byli neprávem postiženi po únoru 1948. Mnozí z nich se již bohužel tohoto opožděného aktu spravedlnosti nedožili. Je mezi nimi i řada těch, kteří již v předmnichovské armádě vykonávali důležité funkce a museli z armády po válce a především po únoru 1948 proti své vůli odejít.

I přes určité změny ve výkladu historie armády po roce 1989 přežívají dosud mýty, které se rodily již bezprostředně po válce a byly dále cílevědomě rozšiřovány po únoru 1948. K jejich šíření přispěla do značné míry i masová perzekuce důstojníků - odbojářů po únorových událostech roku 1948. K nim je možno zařadit i mýtus o tom, že většina generálů a vysokých důstojníků předmnichovské armády musela odejít z čs. armády již v roce 1945 proto, že se nezúčastnila odboje, že se zkompromitovala spoluprací s okupanty, že měla podíl na mnichovské tragédii, případně že patřila k tzv. reakčním živlům.

Přežívání těchto a podobných zkreslení bylo možné proto, že se staly součástí oficiálního výkladu historie, ale také proto, že veřejnost neměla možnost seznámit se s obsahem archivních dokumentů, které tyto skutečnosti ukazují v jiném světle.

Také v současné době jsou prezentovány názory odporující historickým skutečnostem. Jedná se například o konstatování, že většina aktivních důstojníků předmnichovské armády po 15. březnu roku 1939 odešla do zahraničí, případně, že se aktivně zúčastnila odboje na domácí půdě.

Ve Vojenském historickém archivu v Praze je uložena řada zajímavých dokumentů obsahujících fakta, která z různých důvodů nebyla dosud zveřejněna. A to především proto, že nekorespondovala s oficiálním výkladem historie armády po únoru 1948. V mnohém jsou v rozporu také s názory prezentovanými v souvislosti s již zmíněnými rehabilitacemi po roce 1989.

K této kategorii dokumentů můžeme mimo jiných zařadit také materiály s názvy **Perzekuce generálů a vyšších důstojníků za války, Seznamy padlých, vězněných, umučených a popravených důstojníků, výsledky práce komise pro přijímání důstojníků a rotmistrů z roku 1945 a z let 1946-1948** i Údaje o důstoj-

nickém a rotmistrovském sboru z 15. května 1947 vypracované 2. odd. hlavního štábu MNO atd.

Veškerá stávající historická produkce se shoduje v tom, že v letech 1945-1948 probíhal ostrý zápas mezi hlavními politickými silami o získání podílu na politické moci, případně o vytvoření podmínek k jejímu uchopení. Zápas o armádu se stal nedílnou součástí tohoto procesu.

I pro oblast budování armády v tomto období je výstižné hodnocení situace z pohledu národně socialistické strany z léta roku 1945, v němž se říká: „*Obraz vnitřní politiky v ohledu stranickém jest obraz řídicího se vozu - komunistické strany - který tři ostatní strany se snaží přibrzdit, aby nepřešel čáru stanovenou vládním programem, tváříce se, jako by ho pomáhali tlačit.*“

Vedení KSČ vidělo nebezpečí pro své plány na úplné uchopení politické moci v budoucnosti mimo jiné také **v obnově armády předmnichovského typu, vedené generály a důstojníky vychovanými v armádě první republiky.** Proto se snažilo za každou cenu narušit kontinuitu důstojnického sboru nově budované armády s armádou předmnichovskou. K realizaci tohoto cíle směřovala některá ustanovení vojenské části Košického vládního programu (dále KVP) a také usnesení vlády z května 1945, které stanovovalo podmínky pro přijetí důstojníků a rotmistrů do nové armády. Jeho součástí byla i klauzule **o nepřijetí** důstojníků a rotmistrů, kteří se **nezúčastnili odboje.** Uvedená klauzule, kterou KVP neobsahoval, byla navržena a ve vládě prosazena vedoucími činiteli KSČ. Již v této době bylo totiž zřejmé, že většina důstojníků předmnichovské armády se do odboje z různých důvodů aktivně nezapojovala.

Výsledky práce přijímacích komisí v druhé polovině roku 1945 potvrdily, že **prokazatelně se odboje zúčastnilo pouze 10-20 % aktivních důstojníků předmnichovské armády.**

Důvody relativně nízkého zapojení aktivních důstojníků do odbojové činnosti byly různé. K nim je možno zařadit evidentní snahu nacistů co nejvíce eliminovat možnost zapojení aktivních důstojníků do případného podzemního hnutí a to nejrůznějšími metodami a způsoby. Od **nabídky ke spolupráci** (především u letců) přes rozhodnutí Hitlera povolit **vytvoření tzv. vládního vojska** až po vytvoření podmínek pro **zařazení důstojníků na výhodná místa v civilních zaměstnáních.** Do rozpuštění armády postupovali nacisté vůči důstojnickému sboru velmi opatrně. Do určité doby bylo důstojníkům povoleno nosit osobní zbraně, důstojníci nižších hodností německé armády byli dokonce povinni zdravit čs. důstojníky vyšších hodností a opačně.

Po rozpuštění armády dochází vedle zmíněných tendencí k **zostřování perzekuce** vůči těm důstojníkům, kteří se do odboje buď zapojili nebo patřili ke kategorii důstojníků, kteří se vzhledem ke svým schopnostem organizátory odboje mohli stát (především důstojníci zpravodajské služby, generálové a důstojníci generálního štábu).

Tyto skutečnosti se promítly ve stupni zapojení jednotlivých kategorií důstojnického sboru do odboje, ale také v jejich perzekuci za strany okupantů.

V čs. armádě sloužilo k 15. březnu 1939 celkem **12 454** důstojníků z povolání. Podle výše uvedených dokumentů, které obsahují údaje o důstojnickém sboru, odešlo za okupace do zahraničí **485** aktivních důstojníků. Po 15. březnu 1939

vstoupilo 495 důstojníků do tzv. vládního vojska, 578 bylo převzato do armády Slovenské republiky. 142 důstojníků německé národnosti bylo převzato do wehrmachtu a 11 239 bylo demobilizováno a převedeno do civilního zaměstnání nebo odešlo do výslužby. **Všechny nabídky nacistů letcům i ostatním specialistům ke službě v německé armádě byly z jejich strany odmítnuty.**

Na všech frontách II. světové války padlo 145 aktivních důstojníků a dalších 435 zahynulo v koncentračních táborech nebo bylo nacisty popraveno. Vedle nich bylo vězněno v koncentračních táborech dalších 856 důstojníků, kteří se vrátili po válce do vlasti.

Při porovnání výše uvedených údajů s počty padlých důstojníků, které jsou uváděny v různých publikacích o II. světové válce, vzniká *dojem o jejich nevěrohodnosti*. Je všeobecně známo, že pouze ve Velké Británii padlo přes 500 našich letců a v průběhu bojů našich jednotek v SSSR stovky dalších důstojníků. V převážné většině se však jednalo o důstojníky v záloze, popřípadě dělesloužící poddůstojníky - výkonné letce, kteří k 15. březnu 1939 nebyli aktivními důstojníky armády.

Údaje o důstojnickém sboru vycházejí z výsledků práce příjmacích komisí v roce 1945 a také z let 1946-1947, které pracovaly na základě zákona 72/1946 Sb. i z dalších dokumentů, ve kterých jsou využita také fakta z nacistických archivů o perzekuci generálů a důstojníků v průběhu okupace. Je možno je proto považovat za věrohodné.

Odboje se aktivně zúčastnilo kolem **10 % nižších důstojníků**. Výrazně odlišná situace však byla v kategorii generálů a vyšších důstojníků. Z nich se odboje zúčastnilo největší procento osob. **Z celkového počtu 119 generálů z roku 1938 bylo v průběhu okupace popraveno 24. Pět jich zemřelo v koncentračních táborech a dva padli v květnovém povstání.** V koncentračních táborech bylo žalářováno 13 generálů a v podzemním hnutí pracovalo (mimo perzekuovaných a popravených) 12 osob. Šest generálů se zúčastnilo odboje v zahraničí. Z uvedených údajů je vidět, že se odboje prokazatelně zúčastnilo více než 40 % generálů. U důstojníků generálního štábu byla situace podobná. Odboje se jich zúčastnilo také kolem 40 %.

Zajímavou skutečností je, že se tyto údaje, i když byly známy již v červnu 1945, **neobjevily** v denním ani vojenském tisku. Téměř denně se však v tomto tisku můžeme setkat s titulky jako: „*Nový důstojnický sbor bez zrádců a zbabělců*“, „*Další kolaboranti a nepřátelé lidu zajištěni*“, „*Další kolaboranti zajištěni*“, popřípadě s titulky - „*Armáda bude lidovou a demokratickou*“, „*Chceme lidové důstojníky v lidové armádě*“ atd.

V těchto článcích, zejména v **Rudém právu**, byla opakovaně zveřejňována jména generálů a vysokých důstojníků, kteří se zkompromitovali spoluprací s Němci. Vedle sebe byla zveřejňována jména generálů a důstojníků četnictva, vládního vojska, předmnichovské armády (penzionovaných již před válkou) i těch, kteří byli před okupací v aktivní službě v armádě.

Souběžně se zveřejňováním uvedených informací byla **komunisty** ve vládě, armádě i stranickém tisku **rozpoutána kampaň proti generálům a vysokým důstojníkům**, kteří měli „údajně“ značný podíl na mnichovské tragédii. Tuto kampaň výrazně podporoval svými vystoupeními také ministr obrany **gen. L. Svoboda**.

Například při projevu na shromáždění důstojníků a rotmistrů Velké Prahy v Lucerně dne 31. května 1945.

Proti těmto názorům vystupoval především prezident E. Beneš. Již bezprostředně po osvobození i v následujícím období se *snažil dosáhnout toho; aby přijetí mnichovského diktátu nebylo spojováno s armádou*. V tomto smyslu se vyjádřil při audienci gen. Z. Nováka a K. Kutlvašra dne 22. května 1945. Podobně vyzněly i závěry z vojenské porady u prezidenta ze dne 25. ledna 1946 k výkladu hodnocení příčin Mnichova. Ke snahám svrhnout vinu za Mnichov na armádu prezident E. Beneš uvádí: *„Jestliže snad v této době se udály pokusy ze strany politiků svrhnout vinu na armádu, tyto výtky se ve světle realistického výkladu a v pochopení skutečné situace úplně rozplývají. ...Bylo to usnesení všech stran a politiků, reprezentujících zdravý smysl národa, které nás v oněch dnech postavilo před osudové rozhodnutí. Vojákům nezbylo než ukázněně uposlechnout vedení státu a národa.“*

Vznik mýtu o zkompromitování se většiny generálů a vysokých důstojníků a o jejich neúčasti na odboji podpořily také výsledky práce příjmacích komisí v roce 1945. **Z 279 přihlášených plukovníků nebylo do armády přijato 141. Z 93 generálů 49.** Uvedené údaje by bez dalšího upřesnění mohly vést k závěru, že většina generálů a plukovníků nebyla do armády přijata z důvodů kolaborace nebo neúčasti na odboji, jak se to snažili prezentovat autoři v pounorové historické produkci.

Skutečné důvody jejich nepřijetí byly jiné. Ze 49 generálů jich nebylo přijato 36 z důvodů „přestárlosti“ a pouze 8 z důvodů neúčasti na odboji. Jen 4 nebyli přijati pro kolaboraci či účast na válečném podnikání. Ze 141 plukovníků nebylo 104 přijato pro „přestárlost“, 31 pro neúčast v odboji a pouze 6 pro kolaboraci nebo zastávání významných míst v průmyslu za okupace. Z uvedených údajů vyplývá, že u 73 % nepřijatých generálů a plukovníků byla hlavním důvodem jejich nepřijetí **přestárlost**. Věková hranice pro přijetí do armády byla stanovena pro velitele brigády - 57 let, vel. divize 59 a vel. sboru 61 let.

Z armády tak musela v roce 1945 odejít řada zkušených, vzdělaných a odborně připravených osobností. Dlužno podotknout, že odešli v duchu ustanovení tehdy platných předpisů, avšak za situace, kdy v armádě i v důsledku šestileté okupace existoval akutní nedostatek důstojníků z povolání na všech stupních, včetně ministerstva národní obrany a hlavního štábu.

Z obsahu archivních materiálů, denního tisku té doby i některých publikací však vyplývá, že věková hranice, v důsledku které museli mnozí generálové a vysocí důstojníci armádu opustit, byla využita především proto, že bylo údajně „politicky“ neúnosné, aby zastávali stejné nebo dokonce vyšší funkce než v předmnichovské armádě.

Další etapa nedobrovolného odchodu značné části důstojníků předmnichovské armády následovala v letech 1948-1949, kdy muselo armádu opustit 2896 důstojníků, což činilo 21,8 % celkového stavu. **Z nich bylo 2059 aktivních důstojníků předmnichovské armády.** Ostatní patřili ke kategorii důstojníků, kteří byli povýšeni z rotmistrů a aktivováni z důstojníků v záloze.

Takzvaná **poúnorová očista** byla prováděna jednoznačně podle politických kritérií, z nichž za rozhodující byly pokládány tři požadavky:

- věrnost dělnické třídy a lidu,
- politická vyspělost v duchu lidově demokratického zřízení,
- věrnost našemu spolenectví se SSSR.

Takzvaná poúnorová očista armády se záhy změnila v systematickou **perzekuci vojenských osob**. Všichni důstojníci byli okamžitě po propuštění předáváni do kompetence vojenského obranného zpravodajství a StB podle místa trvalého bydliště a byli neustále sledováni. Již na přelomu let 1948-1949 byly zpracovávány seznamy důstojníků, tzv. reakčních živlů, s tím, že se předpokládalo jejich interno-vání v táborech nucených prací podle zákona č. 247/1948 Sb. Pro mnohé z nich to znamenalo dlouholetou ztrátu svobody a pro jednotlivce dokonce ztrátu života na základě vykonstruovaných obvinění.

* * *

Ironií osudu je skutečnost, že k nejvíce postiženým patřili právě generálové a důstojníci předmnichovské armády, kteří se v průběhu II. světové války aktivně zapojili do odboje doma i v zahraničí.

Použité prameny a literatura:

- **Vojenský historický archiv Praha** - fondy: Vojenská rada při předsednictvu vlády, Komise pro přijímání důstojníků a gážístů do čs. branné moci, MNO - politický kabinet, státní tajemník, I. odbor.
- **Archiv ministerstva vnitra** - fond. Očista armády.
- **Tři roky - přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945-1948**, díl I., Melantrich, Praha 1991.